11-mavzu. Nikohning tugatilişi va haqiqiy emasligi

11-mavzu / 16 · 1-semestr

MUNDARIJA

1. Bob
2. Qisqaça xulosa
3. Kazuslar (IRAC)
4. Test
5. Glossariy
6. Xronologiya
7. Mind-map
8. Tuşuntiriş va sxema
9. Manbalar

Bob

Nikoh inson hayotidagi eng muhim huquqiy va ma’naviy qadamlardan biridir. Biroq, turli sabablarga köra oilaviy munosabatlar öz nihoyasiga yetişi mumkin. Uşbu darsda nikohning tugatilişi va uning haqiqiy emas deb topilişi kabi murakkab huquqiy institutlarni örganamiz. Bu jarayonlarda qonunçilik nafaqat er-xotinning, balki, eng avvalo, voyaga yetmagan bolalarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilişga qaratilgan. Dars davomida nikoh qanday asoslarga köra tugatilişi, FHDYO va sud tartibida ajralişning öziga xos xususiyatlari, şuningdek, oilaviy zöravonlik holatlarida jabrlanuvçini himoya qiliş mexanizmlari bilan tanişasiz. Bundan taşqari, nikohning haqiqiy emasligi asoslari, uning huquqiy oqibatlari va insofli turmuş örtoğining huquqlari tahlil qilinadi. Uşbu mavzu oila huquqining eng muhim qismlaridan biri bölib, kelgusida yuridik amaliyotda eng köp duç kelinadigan masalalarni töğri hal etişga yordam beradi. Darsimiz sizga oila huquqidagi nozik masalalarni töğri baholaş va amaliyotda qonun normalarini aniq qöllaş könikmasini beradi.

QISQAÇA

- 1 yosh — Erning da’vo çeklovi muddati (Bola tuğilgandan keyin 1 yilgaça er xotinining roziligisiz ajraşişga da’vo qila olmaydi (OK 39-modda))
- 6 oy — Yaraşiş muhlati (Sud er-xotinga yaraşiş uçun 6 oygaça muhlat berişi mumkin (OK 40-modda))
- 3 oy — FHDYOda ajraliş muddati (Özaro rozilik bölganda ariza berilgan kundan 3 oy ötgaç ajraliş qayd etiladi (OK 218-modda))
- 300 kun — Bolaning huquqi saqlanişi (Nikoh haqiqiy emas deb topilgandan keyin 300 kun içida tuğilgan bolaning huquqlari töliq saqlanadi (OK 56-modda))

11.1 Nikohning tugatiliş asoslari

Nikohning tugatilişi oilaviy munosabatlarning, xususan, er-xotin örtasidagi şaxsiy nomulkiy va mulkiy huquqlarning kelgusi davr uçun bekor bölişini anglatadi. Qonunçilikka köra, nikoh muayyan yuridik faktlar yuzaga kelgandagina tugatiladi. Nikohning tugatiliş asoslari uç turga bölinadi: er-xotindan birining vafot etişi, sud tomonidan ulardan birini vafot etgan deb e’lon qilişi va nikohdan ajratiş (Oila kodeksi, 37-modda). Er yoki xotin vafot etganda nikoh öz-özidan tugaydi va buning uçun maxsus sud qarori talab qilinmaydi. Bu holatda nikohning tugatilişi FHDYO organi tomonidan berilgan ölim töğrisidagi guvohnoma bilan tasdiqlanadi. Agar fuqaro bedarak yöqolgan bölsa va qonunda belgilangan şartlar bajarilsa, sud uni vafot etgan deb e’lon qilişi mumkin. Sudning uşbu qarori qonuniy kuçga kirgan kundan boşlab nikoh tugatilgan hisoblanadi. Nikohni tugatişning eng köp uçraydigan asosi — bu nikohdan ajratişdir. Nikohdan ajratiş er-xotindan birining yoki ikkalasining arizasiga binoan, şuningdek, sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan er (xotin)ning vasiysi bergan arizaga muvofiq amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 37-modda). Nikohning tugatilişi nikohdan kelib çiqadigan munosabatlarni faqat kelgusi davr uçun töxtatadi. Faraz qilaylik, Anvar va Sardoraning nikohi Sardoraning vafoti sababli tugatildi. Bu holatda Anvar FHDYO organiga murojaat qilib, ölim guvohnomasini oladi va şu paytdan ularning nikohi huquqiy jihatdan yakunlangan hisoblanadi. Agar Anvar keyinçalik boşqa şaxs bilan oila qurmoqçi bölsa, u qonuniy jihatdan bunga töla haqli böladi, çunki avvalgi nikoh qonuniy asosda öz nihoyasiga yetgan. Nikohning tugatilişi öziga xos huquqiy oqibatlarni keltirib çiqaradi. Masalan, er-xotin örtasidagi merosxörlik huquqi, agar nikoh ajraliş bilan tugatilsa, bekor böladi. Ammo vafot etiş holatida tirik qolgan turmuş örtoği qonun böyiça merosxör bölib qoladi. Şuningdek, nikohning tugatilişi voyaga yetmagan bolalarning huquqlariga ta’sir qilmaydi, ota-ona öz farzandlari oldidagi majburiyatlarini bajarişda davom etadi.

- Er-xotindan birining vafoti nikohni tugatadi (Oila kodeksi, 37-modda).
- Sud tomonidan vafot etgan deb e’lon qiliş nikoh tugatilişiga asos böladi (Oila kodeksi, 37-modda).
- Nikohdan ajratiş er-xotin yoki vasiyning arizasiga köra amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 37-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Vafot etiş yoki vafot etgan deb e’lon qilişda nikoh öz-özidan tugaydi, ajralişda esa maxsus huquqiy jarayon (sud yoki FHDYO) talab etiladi.

11.2 Nikohdan FHDYO organlarida ajratiş

Nikohdan ajratiş jarayoni qonunçilikda soddalaştirilgan va murakkab tartibda amalga oşirilişi közda tutilgan. Soddalaştirilgan tartib — bu FHDYO organlarida nikohdan ajratişdir. Buning uçun asosiy şartlar: er-xotinning özaro roziligi va ularning örtasida voyaga yetmagan bolalarining yöqligidir (Oila kodeksi, 42-modda). Agar uşbu şartlar mavjud bölsa, er-xotin birgalikda ariza beradi. Arizada ular özaro roziliklarini va mulkiy nizolari yöqligini tasdiqlaşlari şart. Ariza berilgan kundan boşlab uç oy ötgaç, nikohdan ajraliş qayd etiladi (Oila kodeksi, 218-modda). Bu muddat er-xotinga öz qarorlarini yana bir bor öylab körişlari uçun beriladi. Bundan taşqari, qonunçilikda er-xotindan birining arizasiga köra ham FHDYO organida ajraliş mumkin bölgan istisno holatlar qat’iy belgilangan. Agar er (xotin) sud tomonidan bedarak yöqolgan yoki muomalaga layoqatsiz deb topilgan bölsa, yoxud sodir qilgan jinoyati uçun uç yildan kam bölmagan muddatga ozodlikdan mahrum qilingan bölsa, örtada voyaga yetmagan bolalar borligidan qat’i nazar,

ikkinçi tomonning arizasiga köra FHDYO organida ajratiladi (Oila kodeksi, 43-modda). Uşbu holatlarda ariza beruvçi tegişli sud qarori yoki hukmidan nusxa taqdim etişi lozim. Faraz qilaylik, Botir va Malikaning farzandlari yöq va ikkalasi ham ajraşişga qat'iy rozi. Ular FHDYOga ariza berişadi va mulkiy nizolari yöqligini tasdiqlaşadi. Uç oydan söng ularning nikohi bekor qilinadi va har biriga nikohdan ajralganlik töğrisida guvohnoma beriladi. Ammo, agar ularning örtasida mulkni böliş yoki mehnatga layoqatsiz turmuş örtoğiga ta'minot beriş böyiça nizo tuğilsa, ular FHDYOda emas, balki nikohdan ajratiş töğrisidagi ariza bilan sudga murojaat qilişlari kerak böladi.

- Voyaga yetmagan bolalari bölmagan va özaro rozi bölgan er-xotin FHDYOda ajratiladi (Oila kodeksi, 42-modda).
- FHDYOda ajraliş ariza berilgan kundan 3 oy ötgaç qayd etiladi (Oila kodeksi, 218-modda).
- Turmuş örtoği bedarak yöqolgan, muomalaga layoqatsiz yoki 3 yildan ortiq qamalgan bölsa, bir tomonning arizasi bilan FHDYOda ajratiladi (Oila kodeksi, 43-modda).

IMTIHON UÇUN

FHDYOda bir tomonlama ajraliş uçun bolalar bor-yöqligi ahamiyatsiz, muhimi qonunda körsatilgan 3 ta maxsus holatdan birining mavjudligidir.

KÖP UÇRAYDIGAN XATO

FHDYO organlari ajraşiş sabablarini tekşirmaydi, ular faqat faktni qayd etadi. Nizoli masalalar faqat sudda hal qilinadi.

11.3 Nikohdan sud tartibida ajratiş

Agar er-xotinning voyaga yetmagan bolalari bölsa, yoki ulardan biri ajraşişga rozi bölmasa, yoxud FHDYO organiga borişdan böyin tovlasa, nikohdan ajratiş faqat sud tartibida amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 38-modda). Sud jarayonining asosiy maqsadi — oilani imkon qadar saqlab qoliş, taraflarning huquqlarini tuşuntiriş va eng asosiysi, bolalar manfaatlarini himoya qilişdir. Qonunçilikda ayollarni va yoş bolalarni himoya qiluvçi juda muhim kafolat bor: xotinining homiladorlik vaqtida va bola tuğilganidan keyin bir yil mobaynida er xotinining roziligisiz nikohdan ajratiş töğrisida iş qözğatişga haqli emas (Oila kodeksi, 39-modda). Bu qoida ayolning eng nozik davrida uni ruhiy va moddiy qiyinçiliklardan asraydi, biroq xotinning özi bu davrda ajraşişni talab qiliş huquqiga ega. Sud işni körişda er-xotinga yaraşiş uçun olti oygaça muhlat tayinlaşga haqli. Bu vaqt içida sud mahalla fuqarolar yiğinining yaraştiriş komissiyasini xabardor qiladi. Biroq, agar oilada zöravonlik holatlari mavjud bölsa, qonun jabrlanuvçini qat'iy himoya qiladi. Sud oilaviy (maişiy) zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabiga köra yaraşiş uçun muhlat tayinlamaydi (Oila kodeksi, 40-modda). Agar sud er va xotinning bundan buyon birgalikda yaşaşiga va oilani saqlab qolişga imkoniyat yöq deb topsa, ularni nikohdan ajratadi (Oila kodeksi, 41-modda). Masalan, Jasur va Nodiraning ikki nafar farzandi bor. Jasur muntazam ravişda oilaviy zöravonlik işlatgani sababli, Nodira sudga ajraşiş va yaraşiş muhlati bermaslikni sörab murojaat qildi. Sud holatni örganib, jabrlanuvçining xavfsizligini ta'minlaş maqsadida muhlat bermasdan nikohni bekor qildi.

- Voyaga yetmagan bolalar mavjud bölsa yoki bir tomon rozi bölmasa, ajraliş sudda köriladi (Oila kodeksi, 38-modda).

• Homiladorlik va bola 1 yoşga tölguniga qadar er xotinining roziiligisiz ajraşişga da’vo qila olmaydi (Oila kodeksi, 39-modda).

• Sud yaraşiş uçun 6 oygaça muhlat berişi mumkin (Oila kodeksi, 40-modda).

• Oilaviy zöravonlik qurboni talab qilsa, yaraşiş muhlati berilmaydi (Oila kodeksi, 40-modda).

> **TAQQOSLANG**
> Yaraşiş muhlati oddiy holatlarda oilani saqlab qoliş imkoni sifatida beriladi, ammo oilaviy zöravonlik holatida jabrlanuvçining xavfsizligi ustuvor bölib, muhlat qöllanilmaydi.

11.4 Nikohdan ajratişning huquqiy oqibatlari

Nikohdan sud tartibida ajratiş vaqtida faqatgina ajraliş fakti emas, balki bir qator muhim huquqiy va ijtimoiy masalalar hal qilinişi lozim. Agar er va xotin örtasida özaro kelişuv bölmasa yoki bu kelişuv bolalar yoxud taraflardan birining qonuniy manfaatlariga zid bölsa, sud öz taşabbusi bilan quyidagilarni hal qiladi: voyaga yetmagan bolalar nikohdan ajratilgandan keyin ota-onasining qay biri bilan yaşaşini belgilaydi, bolalarga ta’minot beriş uçun ota-onaning qay biridan va qança miqdorda aliment undirilişini aniqlaydi, şuningdek, taraflarning talabiga köra ularning birgalikdagi mulki bölgan mol-mulkni böladi va ta’minotga muhtoj er (xotin)ga mablağ belgilaydi (Oila kodeksi, 44-modda). Bolalar taqdirini belgilaşda doimo bolaning manfaatlari ustuvor hisoblanadi. Şuningdek, ajraşiş jarayonida töyni ötkazişga ketgan sarf-xarajatlarni undiriş haqidagi talablar sud tomonidan qanoatlantirilmaydi (Oila kodeksi, 44-modda). Muhim yuridik faktlardan biri nikohning aynan qaçon tugatilgan deb hisoblanişidir. Köpçilik sud qarori çiqqan kunni ajraliş kuni deb öylaydi, biroq qonunga köra, nikoh sud qarori çiqqan paytdan emas, balki FHDYO organida nikohdan ajralganlik röyxatga olingan kundan boşlab tugatiladi (Oila kodeksi, 47-modda). Ajraşgandan söng, nikoh tuziş vaqtida familiyasini özgartirgan şaxs öz xohişiga köra şu familiyada qolişi yoki sud orqali nikohgaça bölgan familiyasiga qaytişi mumkin (Oila kodeksi, 46-modda). Faraz qilaylik, sud qarori bilan Rustam va Layloning nikohi bekor qilindi, bolalar Laylo bilan qoladigan böldi. Ularning nikohi sud qarori çiqqan kun emas, balki ular FHDYOga borib, ajralişni rasman qayd ettirgan kuni tugatilgan hisoblanadi.

• Sud bolalar kim bilan yaşaşini va aliment masalasini hal qiladi (Oila kodeksi, 44-modda).

• Töy xarajatlarini undiriş talabi sudda körilmaydi (Oila kodeksi, 44-modda).

• Nikoh FHDYO organida ajraliş qayd etilgan kundan boşlab tugatiladi (Oila kodeksi, 47-modda).

• Ajraşganda nikohgaça bölgan familiyaga qaytiş mumkin (Oila kodeksi, 46-modda).

> **KÖP UÇRAYDIGAN XATO**
> Köpçilik sud qarori çiqqan kunni nikoh tugatilgan kun deb öylaydi. Aslida, qonunçiligimizga köra, nikoh FHDYOda qayd etilgan kundan e’tiboran tugatiladi.

> **IŞ BILAN BOĞLIQLIK**
> Agar er-xotin mulkni bölişda uçinçi şaxslar manfaati daxldor bölsa, sud bu talabni alohida iş yuritişga ajratadi.

11.5 Nikohning haqiqiy emasligi asoslari va oqibatlari

Nikohning haqiqiy emasligi instituti ajralişdan tubdan farq qiladi. Ajralişda qonuniy nikoh kelajak uçun töxtatilsa, haqiqiy emas deb topişda nikoh tuzilgan vaqtidan boşlab yuridik kuçga ega emas deb hisoblanadi (Oila kodeksi, 55-modda). Nikohni haqiqiy emas deb topiş faqat sud tartibida amalga oşiriladi. Asosiy sabablar qatoriga nikoh tuziş şartlarining buzilişi (ixtiyoriy rozilik yöqligi, nikoh yoşiga yetmaslik), monelik qiladigan holatlar (yaqin qarindoşlik, boşqa qonuniy nikohning borligi, muomalaga layoqatsizlik), şuningdek, soxta nikoh (oila quriş maqsadisiz tuzilgan nikoh) kiradi. Bundan taşqari, nikohlanuvçilardan biri tanosil kasalligi yoki OIV infeksiyasini yaşirgan bölsa, ikkinçi tomonning talabi bilan nikoh haqiqiy emas deb topilişi mumkin (Oila kodeksi, 49-modda). Nikohning haqiqiy emas deb topilişi er-xotin uçun şaxsiy va mulkiy huquqlarni vujudga keltirmaydi. Ularning mulkiy munosabatlari Fuqarolik kodeksi bilan tartibga solinadi, ya’ni birgalikdagi mulk emas, balki uluşli mulk qoidalari işlaydi, nikoh şartnomasi ham bekor böladi. Biroq, qonun bolalar manfaatini qat’iy himoya qiladi: nikohning haqiqiy emas deb topilişi bunday nikohdan tuğilgan yoki nikoh haqiqiy emas deb topilgan kundan keyin 300 kun içida tuğilgan bolalarning huquqlariga mutlaqo ta’sir etmaydi (Oila kodeksi, 56-modda). Masalan, Olim va Kamola soxta nikoh tuzişdi, ammo bu davrda kutilmaganda farzandli bölişdi. Keyinçalik sud nikohni haqiqiy emas deb topsa-da, bolaning ota-onaga nisbatan barça huquqlari, şu jumladan aliment oliş va merosxörlik huquqlari töliq saqlanib qoladi. Bu qoida bolaning huquqiy maqomini ota-onaning xatolaridan himoya qilişga xizmat qiladi.

- Nikoh ixtiyoriylik, yoş senzi buzilganda yoki soxta bölganda haqiqiy emas deb topiladi (Oila kodeksi, 49-modda).
- Kasallikni (OIV, tanosil) yaşiriş ham nikohni haqiqiy emas deb topişga asosdir (Oila kodeksi, 49-modda).
- Nikoh sud orqali tuzilgan vaqtidan boşlab haqiqiy emas deb hisoblanadi (Oila kodeksi, 50, 55-moddalar).
- Nikohning haqiqiy emasligi undan tuğilgan bolalar huquqlariga ta’sir qilmaydi (Oila kodeksi, 56-modda).

> **IMTIHON UÇUN**
> Nikohni haqiqiy emas deb topişni faqat huquqi buzilgan şaxs, prokuror yoki vasiylik organi talab qilişi mumkin.

> **TAQQOSLANG**
> Ajralişda mulk Oila kodeksi böyiça (birgalikdagi mulk) bölinadi, haqiqiy emas nikohda esa Fuqarolik kodeksi (uluşli mulk) qoidalari qöllaniladi.

11.6 Insofli er (xotin)ning huquqlari

Nikoh tuzişda qonunbuziliş holatlari ba’zan taraflardan faqat birining aybi bilan sodir böladi, ikkinçi tomon esa bundan mutlaqo bexabar bölişi mumkin. Qonunçilik bunday vaziyatda nikohga tösqinlik qiluvçi holatlarni bilmagan va bilişi mumkin bölmagan şaxsni "insofli er (xotin)" deb ataydi va uning huquqlarini maxsus himoya qiladi (Oila kodeksi, 56-modda). Agar sud nikohni haqiqiy emas deb topsa, insofli turmuş örtoğining manfaatlarini közlab bir qator istisnolarni qöllaşi mumkin. Xususan, sud insofli er (xotin)ni ikkinçi tomondan ta’minot, ya’ni aliment oliş huquqiga ega deb topişi mumkin. Şuningdek, nikoh haqiqiy emas

deb topilguniga qadar birgalikda orttirilgan mol-mulkni bölişda ularga nisbatan Fuqarolik kodeksi emas, balki Oila kodeksidagi birgalikdagi umumiy mulk qoidalarini tatbiq etişga haqli. Bundan taşqari, insofli er (xotin) öziga yetkazilgan moddiy va ma’naviy zararni qoplaşni talab qiliş, şuningdek, nikoh tuziş vaqtida öz xohişi bilan tanlagan familiyasini saqlab qoliş huquqiga ega (Oila kodeksi, 56-modda). Faraz qilaylik, Murod özining avvalgi nikohini yaşirib, Dilnoza bilan qonuniy nikohdan ötdi. Keyinçalik bu holat oşkor bölib, nikoh haqiqiy emas deb topildi. Dilnoza bu holatni bilmaganligi sababli insofli xotin hisoblanadi. U sudda Muroddan ma’naviy zarar undirişga va nikoh davrida birgalikda olingan uyni teng bölişga haqli. Bu institut huquqbuzarlikdan jabr körgan şaxsning ijtimoiy himoyasini kafolatlaydi. Insofli turmuş örtoğining huquqlari faqat uning özi talab qilgandagina sud tomonidan himoya qilinadi. Şuning uçun amaliyotda bunday holatga tuşgan şaxslar öz huquqlarini yaxşi bilişlari va sudda tegişli da’volarni töğri şakllantirişlari muhim ahamiyat kasb etadi.

- Insofli er (xotin) — nikohga monelikni bilmagan jabrlanuvçi tarafdir (Oila kodeksi, 56-modda).
- Insofli taraf moddiy va ma’naviy zararni undiriş huquqiga ega (Oila kodeksi, 56-modda).
- Sud insofli taraf uçun mol-mulkni oila qonunçiligi asosida bölişi mumkin (Oila kodeksi, 56-modda).
- Insofli taraf nikohda tanlagan familiyasini saqlab qolişga haqli (Oila kodeksi, 56-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Insofli turmuş örtoği instituti huquqbuzarlikdan bexabar bölgan şaxsni iqtisodiy va ma’naviy himoya qilişga xizmat qiladi.

ASOSIY XULOSALAR

1. Nikoh er-xotindan birining vafoti, vafot etgan deb e’lon qilinişi yoki ajraliş orqali tugatiladi.
2. Özaro rozilik va voyaga yetmagan bolalar bölmasa, nikoh FHDYOda 3 oylik muddatda bekor qilinadi.
3. Er xotinining homiladorligi va bola bir yoşga tölgunça uning roziligisiz ajraşiş da’vosini qözğata olmaydi.
4. Sudda ajraşiş jarayonida yaraşiş uçun 6 oygaça muhlat berilişi mumkin, oilaviy zöravonlik holatlari bundan mustasno.
5. Nikoh FHDYO organida ajraliş qayd etilgan kundan boşlab rasman tugatilgan hisoblanadi.
6. Nikohning haqiqiy emasligi sud orqali belgilanadi va u tuzilgan vaqtdan boşlab yuridik kuçga ega emas deb hisoblanadi.
7. Nikohning haqiqiy emasligi undan tuğilgan bolalarning huquq va manfaatlariga mutlaqo ta’sir qilmaydi.
8. Insofli er (xotin) öziga yetkazilgan zararni undiriş va mulkiy huquqlarini Oila kodeksi asosida himoya qiliş huquqiga ega.

Qisqaça xulosa

Uşbu darsda nikohning tugatilişi va uning haqiqiy emas deb topilişi böyiça huquqiy asoslar batafsil körib çiqildi. Nikoh er yoki xotinning vafoti, sud tomonidan vafot etgan deb e’lon qilinişi hamda nikohdan ajratiş orqali tugatiladi. Nikohdan ajratiş holatga qarab FHDYO organlarida yoki sud tartibida amalga oşiriladi. Voyaga yetmagan bolalar bölmaganda va özaro rozilik mavjud bölganda jarayon FHDYOda ötadi. Nizoli

holatlarda, xususan, bolalar taqdiri, mulkni bölish va ta’minot masalalari sudda hal etiladi. Qonunçilikda ayollar va bolalar huquqlari ustuvorligi ta’minlanib, homiladorlik va bola bir yoşga tölgunça erning ajraşiş taşabbusi çeklanadi. Şuningdek, oilaviy zöravonlik holatlarida jabrlanuvçini himoya qiliş maqsadida yaraşiş muhlati qöllanilmaydi. Nikohning haqiqiy emasligi esa qonun buzilişi (soxta nikoh, yoşga yetmaslik, kasallikni yaşiriş) oqibatida yuzaga kelib, u tuzilgan vaqtdan boşlab bekor qilinadi. Bunda bolalar huquqlari saqlanib qoladi, insofli turmuş örtoği esa moddiy va ma’naviy zararni undiriş huquqiga ega böladi.

ASOSIY PRINSIPLAR

1. Bola manfaatlarining ustuvorligi
2. Ayollarni homiladorlik va onalik davrida himoya qiliş
3. Oilaviy zöravonlik qurbonlarini huquqiy himoyalaş
4. Nikohni bekor qilişda sud nazoratini ta’minlaş
5. Insofli turmuş örtoğining huquqlarini tiklaş
6. Nikohning ixtiyoriyligi va qonuniyligi prinsipi

> **ASOSIY ATAMALAR**
> Nikohning tugatilişi · FHDYO organlarida ajratiş · Sud tartibida ajratiş · Yaraşiş muhlati · Oilaviy zöravonlik · Soxta nikoh · Nikohning haqiqiy emasligi · Insofli er (xotin) · Ölim töğrisidagi guvohnoma · Da’vo çeklovi

IMTIHONGA TAYYORGARLIK

- Nikohning tugatiliş asoslarini sanab bera olasizmi?
- FHDYO va sud tartibida ajralişning farqlarini tuşuntira olasizmi?
- Qaysi holatlarda er ajraşiş töğrisida da’vo qözğata olmaydi?
- Oilaviy zöravonlik holatida yaraşiş muhlati qanday qöllaniladi?
- Nikoh qaçon rasman tugatilgan hisoblanadi?
- Nikohni haqiqiy emas deb topiş asoslari nimalardan iborat?
- Insofli er (xotin) qanday huquqlarga ega?

Kazuslar (IRAC)

1-kazus · Zöravonlikdan jabrlangan şaxsni yaraştiriş

> **FAKTLAR**
> Nodira eri tomonidan muntazam tazyiq va zöravonlikka uçraganini körsatib, nikohdan ajratiş haqida sudga da’vo kiritdi. U himoya orderi, tibbiy hujjatlar va erining xatti-harakatlariga huquqiy baho berilgan sud hujjatini taqdim etdi. Sud majlisida eri oilani saqlaşni istaşini bildirdi. Nodira yaraşiş uçun muhlat bermaslikni söragan bölsa-da, mahalla vakili «bola borligi uchun har qanday holatda yarashtirish shart», degan fikrni ilgari surdi.

MASALA

Oilaviy zöravonlikdan jabrlangan şaxs yaraşiş uçun muhlat berişni rad etiş huquqiga egami va bu holatda bolaning manfaatlari qanday himoya qilinadi?

NORMA

Oila kodeksining 40-moddasiga köra, sud işning körilişini keyinga qoldirib, er-xotinga yaraşiş uçun olti oygaça muhlat tayinlaşga haqli. Biroq, sud oilaviy (maişiy) zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabiga köra yaraşiş uçun muhlat tayinlamaydi. Oila kodeksining 41-moddasiga asosan, agar sud er va xotinning bundan buyon birgalikda yaşaşiga va oilani saqlab qolişga imkoniyat yöq deb topsa, ularni nikohdan ajratadi. Şuningdek, Oila kodeksining 44-moddasiga muvofiq, sud nikohdan ajratiş töğrisida hal qiluv qarori çiqariş vaqtida voyaga yetmagan bolalar ota-onasining qaysi biri bilan yaşaşini va bolalarga ta’minot beriş uçun aliment miqdorini belgilaşi şart.

TAHLIL

1) Oilaviy zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabi yaraşiş uçun muhlat tayinlaş masalasida hal qiluvçi huquqiy ahamiyatga ega. Oila kodeksining 40-moddasiga kiritilgan yangi normaga köra, jabrlanuvçi talab qilsa, sud yaraşiş uçun muhlat tayinlamasligi şart. Mahalla vakilining bola borligi uçun har qanday holatda yaraştiriş şart degan fikri qonunçilikka va bola manfaatlariga ziddir. 2) Sud nikohni saqlaş imkoniyatini baholaşda Nodira taqdim etgan himoya orderi, tibbiy hujjatlar va erining xatti-harakatlariga huquqiy baho berilgan sud hujjatlarini tekşirişi kerak. Oila kodeksining 41-moddasiga asosan, muntazam tazyiq va zöravonlik oilani saqlab qoliş imkoniyati yöqligini isbotlovçi yetarli dalil hisoblanadi. Bunday vaziyatda jabrlanuvçining xavfsizligi va ixtiyoriy roziligi prinsipi ustuvorlik qiladi. 3) Nikohdan ajratiş işida sud Oila kodeksining 44-moddasiga muvofiq bolaning yaşaş joyi va ta’minotiga oid masalalarni hal qilişi zarur. Sud bola ota-onaning qaysi biri bilan yaşaşini belgilaşda bolaning xavfsizligini va zöravonlik muhitidan himoya qilinişini birinçi öringa qöyişi kerak. Şuningdek, ota zimmasiga voyaga yetmagan bolasi uçun qonunda belgilangan miqdorda aliment tölaş majburiyati yuklatiladi. Bu jarayonda sud nazorati bolaning huquqlari va kelajakdagi ta’minotini kafolatlaş uçun xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, sud Nodiraning talabini qanoatlantirib, yaraşiş uçun muhlat tayinlamasdan nikohni bekor qilişi lozim. Zöravonlik holati tasdiqlanganligi sababli, oilani saqlab qoliş imkonsiz deb topiladi. Sud bolaning xavfsizligi va manfaatlarini közlab, uning yaşaş joyini onasi bilan belgilaşi va erdan bola ta’minoti uçun aliment undirişi şart.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Oilaviy zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabi yaraşiş uçun muhlat tayinlaş masalasida qanday huquqiy ahamiyatga ega?
2. Sud nikohni saqlaş imkoniyatini baholaşda qanday holatlar va dalillarni tekşirişi kerak?
3. Nikohdan ajratiş işida bolaning yaşaş joyi va ta’minotiga oid qaysi masalalarni hal qiliş zarurati mavjud?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

2-kazus · Yaşirilgan avvalgi nikoh

FAKTLAR

Saida va Şerzodning nikohi FHDYoda qayd etildi. Ikki yildan keyin Saida Şerzodning avvalgi nikohi ular nikohlangan paytda tugatilmaganini aniqladi. Sherzod avvalgi xotini bilan uzoq vaqt birga yaşamaganini va bu holatni ajraşişga teng deb tuşunganini aytdi. Saida nikohni haqiqiy emas deb topişni, birgalikda olingan kvartiradagi manfaatlarini himoya qilişni va örtadagi bola uçun aliment undirişni söradi. Sherzod nikoh haqiqiy emas bölsa, Saida va bola oldida heç qanday majburiyati qolmasligini bildirdi.

MASALA

Avvalgi nikoh bekor qilinmaganligi sababli nikohni haqiqiy emas deb topişning huquqiy oqibatlari qanday va insofli xotin hamda bolaning huquqlari qanday himoya qilinadi?

NORMA

Oila kodeksining 16-moddasiga asosan, loaqal bittasi röyxatga olingan boşqa nikohda turgan şaxslar örtasida nikoh tuzişga yöl qöyilmaydi. Oila kodeksining 49-moddasiga köra, uşbu şart buzilganda nikoh haqiqiy emas deb topiladi. Oila kodeksining 56-moddasi nikohni haqiqiy emas deb topiş oqibatlarini belgilaydi: bunday nikoh er-xotin uçun mulkiy huquq va majburiyatlarni vujudga keltirmaydi, biroq bu holat bolalarning huquqlariga ta’sir etmaydi. Şuningdek, sud insofli er (xotin)ni ta’minot oliş huquqiga ega deb topişga, birgalikda orttirilgan mol-mulkni bölişda umumiy birgalikdagi mulk qoidalarini (Oila kodeksi 23, 27, 28-moddalari) tatbiq etişga haqlidir.

TAHLIL

1) Nikohdan ajratiş qonuniy tuzilgan nikohni faqat kelgusi davr uçun tugatadi va er-xotinlik munosabatlariga barham beradi. Nikohni haqiqiy emas deb topiş esa nikoh tuziş şartlari va moneliklari (Oila kodeksi, 16-modda) buzilganligi sababli nikohni tuzilgan vaqtidan boşlab huquqiy oqibatlarsiz deb hisoblaydi. Şerzodning avvalgi nikohi qonuniy tartibda bekor qilinmaganligi sababli, ularning nikohi Oila kodeksining 49-moddasiga asosan haqiqiy emas deb topilişi şart. 2) Saida avvalgi nikoh borligini bilmaganligi uçun qonun nazdida insofli xotin hisoblanadi. Oila kodeksining 56-moddasiga muvofiq, sud Saidaning manfaatlarini himoya qilib, birgalikda olingan kvartiraga nisbatan umumiy mulk qoidalarini qöllaşi mumkin. Ya’ni, Saida uşbu mulkdan öz uluşini talab qilişga, şuningdek, Şerzoddan özi uçun ta’minot olişga va özіga yetkazilgan moddiy hamda ma’naviy zararni undirişga töla haqli. 3) Nikohning haqiqiy emas deb topilişi bolaning huquqlariga mutlaqo ta’sir qilmaydi (Oila kodeksi, 56-modda). Şerzodning bola oldida heç qanday majburiyati qolmasligi haqidagi vajlari huquqiy jihatdan asossizdir. Bola qonuniy nikohda tuğilgan bolalar bilan mutlaqo teng huquqqa ega bölib, Sherzod öz farzandiga ta’minot berişi, ya’ni qonunda belgilangan tartibda aliment tölaşi şart. Bu qoida har qanday holatda ham bola manfaatlarining ustuvorligini ta’minlaydi.

XULOSA

Sud Saida va Sherzod örtasidagi nikohni haqiqiy emas deb topadi. Saida insofli taraf sifatida kvartiradagi öz mulkiy uluşini va ta’minot oliş huquqini saqlab qoladi. Nikohning haqiqiy emasligi bolaning huquqlarini bekor qilmaydi, şuning uçun Şerzoddan bola ta’minoti uçun qonuniy tartibda aliment undiriladi.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Mazkur holatda nikohdan ajratiş va nikohni haqiqiy emas deb topişning asoslari hamda oqibatlari qanday farqlanadi?
2. Avvalgi nikoh mavjudligini bilmagan Saidaning insofli taraf sifatidagi huquqlari qanday himoya qilinişi mumkin?
3. Nikohning haqiqiy emas deb topilişi bolaning huquqlari va otaning ta’minot majburiyatiga ta’sir qiladimi?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

3-kazus · Homiladorlik davrida erning da’vosi

FAKTLAR

Rustam va Malika uç yildan buyon qonuniy nikohda yaşab kelmoqda. Hozirda Malika olti oylik homilador bölib, şifokorlar nazoratida turibdi. Rustam örtalarida doimiy kelişmovçiliklar borligini, xarakterlari mos kelmasligini va oilani saqlab qolişning imkoni yöqligini rökaç qilib, nikohdan ajratiş töğrisida sudga da’vo arizasi kiritdi. Sud majlisida Malika ajraşişga qat’iyan qarşi ekanligini, homiladorlik davrida unga moddiy va ma’naviy qöllab-quvvatlaş zarurligini, stress holati bolaning soğliğiga salbiy ta’sir körsatişini bildirdi. Rustam esa fuqaro sifatida özining huquqlari çeklanişi mumkin emasligini, qonunçilikda nikoh ixtiyoriy ekanligini va istalgan vaqtda ajraşişni talab qilişga töla haqli ekanligini ta’kidladi. U sud orqali nikohni zudlik bilan bekor qilişni va mulkiy masalalarni hal etişni söradi.

MASALA

Er xotinining homiladorligi davrida uning roziligisiz nikohdan ajratiş töğrisida da’vo qözğatiş huquqiga egami?

NORMA

Oila kodeksining 39-moddasiga asosan, xotinining homiladorlik vaqtida va bola tuğilganidan keyin bir yil mobaynida er xotinining roziligisiz nikohdan ajratiş töğrisida iş qözğatişga haqli emas. Uşbu norma imperativ xususiyatga ega bölib, qonun çiqaruvçi tomonidan erning da’vo qözğatiş huquqini vaqtinça çeklaşni nazarda tutadi. Oila kodeksining 10-moddasiga köra, oila a’zolarining öz huquqlarini amalga oşirişlari oilaning boşqa a’zolari huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzmasligi şart. Oila kodeksining 11-moddasiga muvofiq, oilaviy huquqlarni himoya qiliş sud tomonidan amalga oşiriladi va sud zaifroq tarafning huquqlari buzilişiga yöl qöymasligi kerak. Bu qoidalar onalik va bolalikni muhofaza qiliş hamda bola manfaatlarining ustuvorligi prinsipiga töğridan-töğri asoslanadi.

TAHLIL

1) Rustam uşbu vaziyatda Malikaning roziligisiz nikohdan ajratiş jarayonini boşlaş huquqiga ega emas. Oila kodeksining 39-moddasi erning huquqlariga qat'iy çeklov örnatgan bölib, xotin homilador bölgan davrda va bola tuğilgaç bir yil ötguniga qadar erning bir tomonlama da'vo kiritişi qat'iyan taqiqlanadi. Rustamning nikoh ixtiyoriyligi va istalgan vaqtda ajraşiş huquqi haqidagi vajlari bu örinda mutlaqo örinli emas, çunki qonun zaifroq tarafni himoya qilişni ustun qöyadi. 2) Malika ajraşişga qat'iyan qarşi bölganligi sababli, sud Rustamning da'vo arizasini qabul qilişni rad etişi, agar ariza allaqaçon iş yurituviga qabul qilingan bölsa, işni körmasdan qoldirişi yoki iş yuritişni tugatişi lozim. Sud jarayonida homiladorlik fakti tibbiy ma'lumotnoma bilan tasdiqlanişi işni tugatiş uçun töliq va yetarli asos hisoblanadi. 3) Qonunçilik homilador xotinning huquqlarini himoya qilişda uning soğliği, ruhiy xotirjamligi va moddiy ta'minotini kafolatlaşni maqsad qilgan. Bu huquqiy çeklov faqat erga nisbatan qöllanilib, agar xotinning özi ajraşişni xohlasa va da'vo kiritsa, sud işni körib çiqişi mumkin. Mazkur qoida orqali davlat tuğilajak bolaning manfaatlari va onaning xavfsizligini yuzaga kelişi mumkin bölgan stress, oilaviy nizolar va moddiy qiyinçiliklardan işonçli himoya qiladi.

XULOSA

Xulosa örnida şuni ta'kidlaş kerakki, sud Rustamning nikohdan ajratiş töğrisidagi da'vosini qanoatlantirmaydi. Oila kodeksining 39-moddasiga muvofiq, Malikaning homiladorligi davrida uning roziligisiz ajraşiş mumkin emas. Bu norma homilador ayol va tuğilajak bolaning huquqlari, soğliği hamda moddiy manfaatlarini ustuvor darajada himoya qilişga xizmat qiladi.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Rustam uşbu vaziyatda Malikaning roziligisiz nikohdan ajratiş jarayonini boşlaş huquqiga egami?
2. Sud Rustamning da'vo arizasi yuzasidan qanday qaror qabul qilişi kerak?
3. Qonunçilik homilador xotinning huquqlarini ajraşiş jarayonida qanday himoya qiladi?

O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

Test

JAVOB TANLANADIGAN SAVOLLAR

1. Quyidagilardan qaysi biri nikohning tugatilişiga asos böladi?

- A. Er-xotinning bir oy alohida yaşaşi
- B. Er-xotindan birining vafot etişi
- C. Nikoh guvohnomasining yöqolişi
- D. Mahallaning ajraşiş haqida bayonnoma tuzişi

TÖĞRI: B

Oila kodeksining 37-moddasiga köra, er-xotindan birining vafoti yoki sud ulardan birini vafot etgan deb e’lon qilişi oqibatida nikoh tugatiladi. Şuningdek, nikohdan ajratiş orqali ham nikoh tugatilişi mumkin. Er-xotinning alohida yaşaşi, nikoh guvohnomasining yöqolişi yoki mahallaning ajraşiş haqidagi bayonnomasi qonunçilikda nikohni tugatiş asosi sifatida umuman körsatilmagan.

2. Er xotinining roziligisiz qaysi davrda nikohdan ajratiş haqida iş qözğatişga haqli emas?

- A. Nikoh tuzilganidan keyingi dastlabki uç yilda
- B. Faqat xotini işsiz bölgan davrda
- C. Faqat homiladorlikning oxirgi oyida
- D. Xotinining homiladorligi vaqtida va bola tuğilganidan keyin bir yil mobaynida

TÖĞRI: D
Oila kodeksining 39-moddasiga asosan, xotinining homiladorligi vaqtida va bola tuğilganidan keyin bir yil mobaynida er xotinining roziligisiz nikohdan ajratiş töğrisida iş qözğatişga haqli emas. Bu qoida ona va bolaning soğliği hamda manfaatlarini himoya qilişga qaratilgan bölib, boşqa keltirilgan variantlar (işsizlik, faqat oxirgi oy) qonunçilikda belgilanmagan.

3. Voyaga yetmagan umumiy bolalari bölmagan er-xotin özaro rozilik asosida, tegişli nizolar mavjud bölmaganda, qayerda nikohdan ajratiladi?

- A. FHDYO organida
- B. Faqat iqtisodiy sudda
- C. Mahalla fuqarolar yiğinida
- D. Notarial idorada

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 42-moddasiga muvofiq, voyaga yetmagan bolalari bölmagan er-xotin nikohdan ajratişga özaro rozi bölsalar, ular nikohdan FHDYO organlarida ajratiladi. Sud, mahalla yoki notarius bu holatda vakolatli emas. Agar örtada mulkiy nizo bölsa, unda sudga murojaat qilinişi mumkin, ammo umumiy qoida böyiça özaro rozilik bölsa, jarayon FHDYOda ötadi.

4. Er-xotinning voyaga yetmagan umumiy bolalari bor va qonundagi maxsus istisnolar mavjud emas. Nikohdan ajratiş qaysi tartibda amalga oşiriladi?

- A. Mahalla raisi qarori bilan
- B. Notarial kelişuv asosida
- C. Sud tartibida
- D. Bolaning maktabi roziligi bilan

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 38 va 44-moddalariga köra, örtada voyaga yetmagan bolalar bölganda nikohdan ajratiş faqat sud tartibida amalga oşiriladi. Bu qat’iy qoida bolalar manfaatlarini töliq himoya qiliş, ularning

kim bilan yaşaşi va ta’minoti masalalarini qonuniy hal etiş maqsadida belgilangan. Mahalla yoki notarial kelişuv orqali ajratişga yöl qöyilmaydi.

5. Nikohni haqiqiy emas deb topiş qaysi organ vakolatiga kiradi?

- A. FHDYO organi
- B. Sud
- C. Notarius
- D. Mahalla fuqarolar yiğini

TÖĞRI: B
Oila kodeksining 50-moddasida nikohni haqiqiy emas deb topiş faqat sud tartibida amalga oşirilişi qat’iy belgilangan. FHDYO organi, notarius yoki mahalla fuqarolar yiğini bunday vakolatga ega emas. Sud qarori qonuniy kuçga kirgaç, bu haqida FHDYO organiga xabarnoma yuboriladi va tegişli hujjatlarga belgi qöyiladi.

6. Soxta nikohning asosiy belgisi qaysi?

- A. Oila quriş maqsadining mavjud emasligi
- B. Nikoh marosimi ötkazilmaganligi
- C. Er-xotinning alohida iş joylarida işlaşi
- D. Er-xotinning turli familiyalarda qolişi

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 49-moddasiga köra, er-xotin yoki ulardan biri oila quriş maqsadini közlamay nikoh qayd qildirganda, bu soxta nikoh hisoblanadi va uni haqiqiy emas deb topişga asos böladi. Turli familiyalarda qoliş yoki alohida işlaş qonun buzilişi emas, marosim ötkazilmasligi esa yuridik ahamiyatga ega emas.

7. Nikohni haqiqiy emas deb topişning umumiy huquqiy xususiyati qaysi?

- A. U faqat sud qarori çiqqanidan keyingi munosabatlarga ta’sir qiladi
- B. U bolaning ota-onasi bilan huquqiy aloqasini tugatadi
- C. U har doim er-xotinni barça mulkiy huquqlaridan mahrum qiladi
- D. Nikoh tuzilgan paytdan boşlab haqiqiy emas deb hisoblanadi

TÖĞRI: D
Oila kodeksining 55-moddasiga binoan, sud tomonidan haqiqiy emas deb topilgan nikoh tuzilgan vaqtidan boşlab haqiqiy emas deb hisoblanadi. Bu ajralişdan farqli ölaroq, huquqiy oqibatlarni orqaga qaytaradi va er-xotin uçun Oila kodeksida belgilanadigan şaxsiy va mulkiy huquq hamda majburiyatlarni vujudga keltirmaydi.

8. Nikohning haqiqiy emas deb topilişi undan tuğilgan bolalarning huquqlariga qanday ta’sir qiladi?

- A. Bolalar faqat onasiga nisbatan huquqlarini saqlaydi
- B. Otaning aliment majburiyati tugaydi

- C. Qonunda belgilangan tartibda bolalarning huquqlari saqlanadi
- D. Bolalarning meros huquqi avtomatik bekor böladi

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 56-moddasiga köra, nikohning haqiqiy emas deb topilişi bunday nikohdan tuğilgan yoki nikoh haqiqiy emas deb topilgan kundan keyin uç yuz kun içida tuğilgan bolalarning huquqlariga ta'sir etmaydi. Ya'ni, bolalarning ota-onaga nisbatan barça huquqlari, jumladan, aliment va meros huquqlari töliq saqlanib qoladi.

9. Nikohdan ajratiş va nikohni haqiqiy emas deb topiş örtasidagi asosiy farq qaysi?

- A. Birinçisi haqiqiy nikohni tugatadi, ikkinçisi nikoh tuzişdagi huquqiy nuqsonlar bilan boğliq
- B. Ikkalasi ham faqat FHDYO tomonidan amalga oşiriladi
- C. Ikkalasining asoslari va oqibatlari bir xil
- D. Birinçisi faqat farzandsiz oilalarga tatbiq etiladi

TÖĞRI: A
Nikohdan ajratiş qonuniy tuzilgan haqiqiy nikohni kelgusi davr uçun tugatadi. Nikohni haqiqiy emas deb topiş esa Oila kodeksining 49-moddasida körsatilganidek, nikoh tuziş şartlari buzilganligi (masalan, yaqin qarindoşlik, soxta nikoh) sababli uni tuzilgan paytidan boşlab bekor qiladi. Ularning huquqiy oqibatlari ham tubdan farq qiladi.

10. Nikohdan ajratişda ota-onalarning bola haqidagi kelişuvi qaysi mezon asosida baholanadi?

- A. Ota daromadining köpligi asosida
- B. Bolaning huquqlari va manfaatlariga muvofiqligi asosida
- C. Qarindoşlarning köpçilik ovozi asosida
- D. Nikoh qança davom etganligi asosida

TÖĞRI: B
Oila kodeksining 44-moddasiga asosan, ota-onalar örtasidagi kelişuv bolalar manfaatlariga zid ekanligi aniqlansa, sud bolaning kim bilan yaşaşi va aliment miqdorini özi belgilaydi. Asosiy mezon doimo bolaning huquq va manfaatlari hisoblanadi. Ota-onaning daromadi muhim bölsa-da, u faqat bola manfaatiga xizmat qiliş nuqtai nazaridan baholanadi.

11. Ayol oilaviy (maişiy) zöravonlik qurboni bölganini körsatib, nikohdan ajratişni söradi va suddan yaraştiriş muhlati bermaslikni talab qildi. Er esa qonunda 6 oy muhlat berilişi majburiy ekanligini ta'kidladi. Sud qanday qaror qabul qilişi kerak?

- A. Erning talabini qondirib, 6 oy muhlat beradi
- B. Oilaviy zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabiga köra yaraştiriş uçun muhlat tayinlamaydi
- C. Mahalla qömitasining qarorisiz ajrimni rad etadi
- D. Faqat 3 oylik muhlat tayinlaydi

TO‘G‘RI: B

Oila kodeksining 40-moddasiga asosan, sud oilaviy (maişiy) zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabiga köra yaraştiriş uçun muhlat tayinlamaydi. Bu qoida jabrlanuvçini himoya qilişga qaratilgan bölib, 2025-yilda kiritilgan özgarişga asosan qat’iy amal qilinadi. Erning 6 oylik muhlat haqidagi talabi bu vaziyatda qondirilmaydi.

12. Rustam sud tomonidan bedarak yöqolgan deb topilgan. Uning xotini Malika nikohni tugatmoqçi. Ularning 10 yoşli farzandi bor. Malika nikohni qayerda va qanday tartibda bekor qilişi mumkin?

- A. Bolasi bölgani uçun faqat sud tartibida
- B. Notarius orqali, erining qarindoşlari roziligi bilan
- C. FHDYO organida, özining arizasiga köra
- D. Nikoh avtomatik tarzda tugatilgan hisoblanadi

TO‘G‘RI: C

Oila kodeksining 43-moddasiga köra, er-xotindan biri sud tomonidan bedarak yöqolgan deb topilgan bölsa, örtada voyaga yetmagan bolalari borligidan qat’i nazar, ikkinçi tarafning arizasiga köra ular FHDYO organlarida nikohdan ajratiladi. Bolaning borligi bu maxsus holatda sudga murojaat qilişni talab etmaydi.

13. Anvar va Dilnoza nikoh qurişdi. Keyinçalik ma’lum böldiki, Anvarning avvalgi nikohi bekor qilinmagan ekan. Dilnoza bu haqida bilmagan. Sud nikohni haqiqiy emas deb topdi. Insofli xotin (Dilnoza) qanday huquqlarga ega böladi?

- A. U heç qanday huquqqa ega bölmaydi, barça mulk davlatga ötadi
- B. U faqat özining nikohgaça bölgan familiyasiga qaytişi şart
- C. U Anvarning barça mol-mulkini özlaştiriş huquqiga ega
- D. U moddiy va ma’naviy zararni qoplaşni talab qilişga, şuningdek, nikohda olingan familiyani saqlab qolişga haqli

TO‘G‘RI: D

Oila kodeksining 56-moddasiga binoan, insofli er (xotin) özига yetkazilgan moddiy va ma’naviy zararni qoplaşni talab qilişga, şuningdek, nikoh tuziş davlat röyxatiga olingan vaqtda tanlagan familiyasini saqlab qolişga haqli. Uning huquqlari qonun bilan töliq himoya qilinadi va u jabrlanuvçi sifatida e’tirof etiladi.

14. Botir va Umida oila qurişgan. Umida 7 oylik homilador. Botir oilaviy kelişmovçiliklar sababli ajraşiş uçun sudga da’vo arizasi kiritdi, ammo Umida ajraşişga qat’iyan qarşi. Sud uşbu vaziyatda qanday yöl tutadi?

- A. Umidaning roziligi bölmaganligi sababli da’vo arizasini qabul qilmaydi (yoki işni tugatadi)
- B. Botirning da’vo arizasini qabul qiladi va 6 oy yaraştiriş muhlati beradi
- C. FHDYO organiga yuboradi
- D. Bolaning tuğilişini kutib, darhol ajrim qarorini çiqaradi

TO‘G‘RI: A

Oila kodeksining 39-moddasiga asosan, xotinining homiladorligi vaqtida va bola tuğilganidan keyin bir yil mobaynida er xotinining roziligisiz nikohdan ajratiş töğrisida iş qözğatişga haqli emas. Umidaning roziligi bölmagani uçun sud Botirning da'vo arizasini qabul qilmaydi yoki iş yuritişni tugatadi.

OÇIQ SAVOLLAR

15. Oilaviy zöravonlikka uçragan şaxs nikohdan ajratişni talab qilsa, oilani saqlaşga qaratilgan çoralar bilan jabrlanuvçining xavfsizligi va erkin xohişini ta'minlaş örtasidagi huquqiy muvozanat qanday belgilanişi kerak?

NAMUNA JAVOB

Oilaviy zöravonlik holatlarida qonunçilik jabrlanuvçining xavfsizligi va ixtiyoriy roziligini oilani saqlab qolişdan ustun qöyadi. Oila kodeksining 40-moddasiga kiritilgan sönggi özgartirişlarga köra, sud oilaviy (maişiy) zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabiga köra yaraşiş uçun muhlat tayinlamaydi. Bu norma huquqiy muvozanatni jabrlanuvçi foydasiga hal qiladi. Umumiy qoidaga köra sudlar oilani saqlaş maqsadida 6 oygaça muhlat berişi mumkin bölsa-da, zöravonlik faktlari (himoya orderi, sud qarorlari) mavjud bölganda, bunday muhlat jabrlanuvçining hayoti va soğliğiga xavf tuğdirişi mumkin. Muqobil yondaşuv sifatida ba'zilar bolalar manfaati uçun har qanday holatda oilani saqlaş kerakligini ta'kidlaşi mumkin, biroq nosoğlom va zöravonlik mavjud muhitda bolaning qolişi uning manfaatlariga bevosita zid keladi. Şuning uçun qonun jabrlanuvçining erkin xohişini va xavfsizligini ta'minlaşni kafolatlaydi, sud nazorati esa bu jarayonda zöravonlik faktlarini töğri baholaş va jabrlanuvçini qöşimça travmalardan himoya qiliş vazifasini bajaradi. Natijada, oilani saqlaş çorasi zöravonlik qurboniga nisbatan majburlov quroliga aylanib qolişining oldi olinadi.

16. Nikoh tuzişga tösqinlik qiluvçi holat keyinçalik aniqlanganida, nikohdan ajratiş va nikohni haqiqiy emas deb topiş talablaridan qaysi birini tanlaş insofli taraf hamda bolalarning mulkiy va şaxsiy huquqlarini himoya qilişga qanday ta'sir körsatadi?

NAMUNA JAVOB

Nikoh tuzişga tösqinlik qiluvçi holat (masalan, avvalgi bekor qilinmagan nikoh yoki yaqin qarindoşlik) keyinçalik aniqlanganda, nikohni haqiqiy emas deb topiş talabi qöyilişi kerak (Oila kodeksi, 49-modda). Nikohdan ajratiş faqat qonuniy tuzilgan nikohni kelgusi davr uçun tugatadi, haqiqiy emas deb topiş esa nikohni tuzilgan vaqtidan boşlab huquqiy oqibatlarsiz deb hisoblaydi. Insofli taraf huquqlarini himoya qilişda bu tanlov muhim ahamiyatga ega. Oila kodeksining 56-moddasiga asosan, nikoh haqiqiy emas deb topilganda, insofli er (xotin) özига yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni undiriş, ta'minot oliş va birgalikda orttirilgan mulkka nisbatan umumiy mulk qoidalarini qöllaşni talab qiliş huquqiga ega böladi. Bolalarning huquqlariga kelsak, qonun ularning manfaatlarini qat'iy himoya qiladi: nikohning haqiqiy emas deb topilişi bunday nikohdan tuğilgan bolalarning huquqlariga ta'sir etmaydi. Ular qonuniy nikohda tuğilgan bolalar kabi ta'minot (aliment) va meros huquqlariga töliq ega böladilar. Muqobil yondaşuv sifatida taraflar şunçaki ajraşişni tanlaşi mumkin, ammo bu insofli tarafni zararni qoplaş kabi maxsus huquqlardan mahrum qilişi va qonunbuzarlik faktini xaspöşlaşi mumkin.

17. FHDYO organlarida va sud tartibida nikohdan ajratişning huquqiy oqibatlari va jarayonlari örtasidagi farqlar bola manfaatlari va mulkiy nizolarni hal qilişda qanday namoyon böladi?

> **NAMUNA JAVOB**
> FHDYO organlarida nikohdan ajratiş (Oila kodeksi, 42-modda) asosan er-xotinning özaro roziligi va örtada voyaga yetmagan bolalari bölmagan taqdirda qöllanadigan soddalaştirilgan ma’muriy tartibdir. Bu jarayonda davlat faqat ajraliş faktini qayd etadi va mulkiy nizolar tekşirilmaydi. Sud tartibida ajratiş esa (Oila kodeksi, 44-modda) voyaga yetmagan bolalar mavjud bölganda yoki mulkiy nizolar kelib çiqqanda majburiy hisoblanadi. Sud jarayonining asosiy maqsadi - zaifroq tarafni, ayniqsa bolalar manfaatlarini himoya qilişdir. Sud nikohdan ajratiş bilan birga bolalarning kim bilan yaşaşi, aliment undiriş va mulkni böliş masalalarini kompleks hal qiladi. Muqobil yondaşuv sifatida ba’zilar barça ajralişlarni faqat sud orqali hal qilişni taklif etişlari mumkin, biroq bu sudlar yuklamasini asossiz oşirib, nizosiz oilalar uçun ortiqça byurokratiyani keltirib çiqaradi. Yana bir yondaşuv barça ajralişlarni FHDYOga ötkaziş bölişi mumkin, lekin bu bolalar va mulk masalasida manfaatlar töqnaşuvini sud nazoratisiz qoldiradi. Amaldagi tizim nizosiz holatlarda ixtiyoriy rozilik va erkinlikni, bolalar va mulk masalasida esa qat’iy sud nazoratini ta’minlab, huquqiy muvozanatni saqlaydi.

Glossariy

> **NIKOHNING TUGATILIŞI**
> Ma’lum yuridik faktlar tufayli er-xotin örtasida vujudga kelgan nikoh huquqiy munosabatlarining kelajak vaqt uçun tugallanişi tuşuniladi. Bunga vafot etiş, sud tomonidan vafot etgan deb e’lon qiliş yoki ajraliş asos bölişi mumkin.

Misol: Sardor va Kamola özaro kelişmovçilik sababli nikohlarini qonuniy tartibda tugatişga qaror qilişdi.

Boğliq atamalar: Nikohdan ajratiş, Nikohning haqiqiy emasligi

> **NIKOHDAN AJRATIŞ**
> Er-xotin örtasidagi huquqiy munosabatlarni ularning hayotlik davrida, özaro roziligi yoki sud qarori asosida kelajak vaqt uçun tugatilişi tuşuniladi.

Misol: FHDYO organida voyaga yetmagan bolalari yöq er-xotinning nikohdan ajratilişi rasman qayd etildi.

Boğliq atamalar: Nikohning tugatilişi, Yaraştiriş muddati

> **SOXTA NIKOH**
> Oilaviy hayotda yaşaşni maqsad qilmay, biron-bir mol-mulkka, boylikka, uy-joyga hamda uy-joyga doimiy röyxatdan ötişni maqsad qilib tuzilgan nikoh tuşuniladi.

Misol: Faqatgina poytaxtdan uy sotib oliş maqsadida tuzilgan soxta nikoh sud tomonidan haqiqiy emas deb topildi.

Boğliq atamalar: Nikohning haqiqiy emasligi, Insofli er (xotin)

INSOFLI ER (XOTIN)
Nikoh tuzişga tösqinlik qiladigan holatlar haqida bilmagan, masalan, ikkinçi tarafning ilgari bekor qilinmagan nikohi mavjudligidan bexabar holda nikohga kirgan va huquqlari buzilgan turmuş örtoği.

Misol: Sud insofli xotinning moddiy zararini qoplaş va unga ta’minot belgilaş töğrisida qaror çiqardi.

Boğliq atamalar: Nikohning haqiqiy emasligi, Soxta nikoh

YARAŞTIRIŞ MUDDATI
Sud tomonidan nikohdan ajratiş töğrisidagi işni körişni keçiktirib, er-xotinga oilani saqlab qoliş imkoniyatini beriş maqsadida tayinlanadigan, olti oygaça bölgan maxsus muhlat.

Misol: Sud oilani saqlab qoliş maqsadida er-xotinga uç oylik yaraştiriş muddati berdi.

Boğliq atamalar: Nikohdan ajratiş, Oilaviy (maişiy) zöravonlikdan himoya

OILAVIY (MAIŞIY) ZÖRAVONLIKDAN HIMOYA
Nikohdan ajratiş jarayonida jabrlangan şaxsning talabiga köra sud tomonidan yaraştiriş uçun muhlat tayinlamaslik orqali uning xavfsizligi va huquqlarini ta’minlaş kafolati.

Misol: Xotiniga nisbatan zöravonlik işlatgan erga nisbatan sud yaraştiriş muddatini qöllamadi.

Boğliq atamalar: Yaraştiriş muddati, Nikohdan ajratiş

ER VA XOTINNING UMUMIY MULKI
Er va xotinning nikoh davomida orttirgan mol-mulklari, şuningdek, nikoh qayd etilgunga qadar, bölajak er-xotinning umumiy mablağlari hisobiga olingan mol-mulklari.

Misol: Nikoh davomida xarid qilingan avtomobil er va xotinning umumiy mulki hisoblanadi va ajraşişda teng bölinadi.

Boğliq atamalar: Nikohdan ajratiş, Insofli er (xotin)

NIKOHNING HAQIQIY EMASLIGI
Nikoh tuziş şartlari buzilganda yoki monelik qiluvçi holatlar mavjud bölganda sud tomonidan nikohning boşidan yuridik kuçga ega emas deb topilişi.

Misol: Yaqin qarindoşlar örtasida tuzilgan nikoh qonunga xilof bölganligi sababli sud tomonidan haqiqiy emas deb topildi.

Boğliq atamalar: Soxta nikoh, Insofli er (xotin)

FHDYO ORGANIDA AJRATIŞ
Voyaga yetmagan bolalari bölmagan va özaro roziligi bölgan er-xotinlarni, şuningdek qonunda körsatilgan alohida hollarda bir tarafning arizasiga köra nikohdan ajratişning ma’muriy tartibi.

Misol: Farzandlari bölmagan er-xotin özaro kelişuv asosida FHDYO organiga ariza berişdi.

Boğliq atamalar: Nikohdan ajratiş, Sud tartibida ajratiş

SUD TARTIBIDA AJRATIŞ
Er-xotinning voyaga yetmagan bolalari bölganda, bir taraf ajralişga rozi bölmaganda yoki mulkiy nizolar mavjud bölganda nikohni bekor qilişning sud orqali amalga oşiriladigan huquqiy tartibi.

Misol: Mulkiy nizo mavjudligi sababli ularning nikohi sud tartibida bekor qilindi.

Boğliq atamalar: FHDYO organida ajratiş, Yaraştiriş muddati

Xronologiya

Nikohning tugatilişi va haqiqiy emasligi institutining rivojlanişi

1998 · OILA KODEKSI QABUL QILINIŞI
Özbekiston Respublikasining Oila kodeksi qabul qilinib, nikohning tugatilişi va haqiqiy emasligi şartlari qonun darajasida mustahkamlandi.

Ahamiyati: Oila huquqi sohasidagi asosiy qonun hujjatining yaratilişi.

2010 · NIKOHNING TUGATILIŞ VAQTI
Oila kodeksiga kiritilgan özgartirişga köra, nikoh FHDYO organida ajralganlik röyxatga olingan kundan boşlab tugatilişi qat’iy belgilandi.

Ahamiyati: Nikohning tugatiliş vaqtini aniq huquqiy tartibga soliş.

2018 · YARAŞTIRIŞ KOMISSIYASINI JALB ETIŞ
Sud er-xotinga yaraştiriş uçun muhlat tayinlaganda, mahalla fuqarolar yiğinining yaraştiriş komissiyasini xabardor qilişi majburiy etib belgilandi.

Ahamiyati: Jamoatchilik iştirokida oilalarni saqlab qoliş mexanizmi joriy etildi.

2023 · FHDYO QOIDALARI TASDIQLANIŞI
Vazirlar Mahkamasining 550-son qarori bilan FHDYO organlarida nikohdan ajratişni qayd etişning zamonaviy va aniq qoidalari tasdiqlandi.

Ahamiyati: Ma’muriy tartibdagi ajraliş jarayonlari raqamlaştirildi va soddalaştirildi.

2025 · ZÖRAVONLIK QURBONLARINI HIMOYA QILIŞ

Oila kodeksining 40-moddasiga oilaviy (maişiy) zöravonlikdan jabrlangan şaxsning talabiga köra yaraştiriş uçun muhlat tayinlanmasligi töğrisida norma kiritildi.

Ahamiyati: Jabrlanuvçilar xavfsizligini ta’minlaşda muhim qadam qöyildi.

Mind-map

Nikohning tugatilişi

- Tugatiliş asoslari: Oila kodeksi 37-moddasiga köra nikohni tugatuvçi yuridik faktlar.
- — Er (xotin) vafoti: Tabiiy ölim natijasida nikohning öz-özidan tugatilişi.
- — Vafot etgan deb e’lon qiliş: Sud qarori bilan şaxsni vafot etgan deb topiş.
- — Nikohdan ajratiş: Er-xotin hayotlik davrida nikohni bekor qiliş.
- FHDYO tartibida ajratiş: Oila kodeksi 42-43-moddalari asosida ma’muriy tartibda ajratiş.
- — Özaro rozilik: Ikkala tarafning ixtiyoriy roziligi mavjudligi.
- — — Voyaga yetmagan bola yöqligi: Er-xotinning umumiy voyaga yetmagan bolalari bölmasligi şart.
- — — Mulkiy nizo yöqligi: Mulk va ta’minot böyiça nizolar mavjud emasligi.
- — Bir taraf arizasi: Qonunda körsatilgan alohida hollarda bir taraf taşabbusi.
- — — Bedarak yöqolganlik: Sud tomonidan bedarak yöqolgan deb topilganda.
- — — Muomalaga layoqatsizlik: Ruhiy holati sababli muomalaga layoqatsiz deb topilganda.
- — — 3 yildan ortiq qamoq: Jinoyati uçun 3 yildan ortiq ozodlikdan mahrum qilinganda.
- Sud tartibida ajratiş: Oila kodeksi 40-moddasi asosida sud orqali ajratiş.
- — Asosiy şartlar: Sudga murojaat qiliş uçun asos böluvçi holatlar.
- — — Bolalar mavjudligi: Voyaga yetmagan umumiy bolalar borligi.
- — — Rozilik yöqligi: Bir tarafning ajraşişga rozi emasligi.
- — Yaraştiriş muddati: Oilani saqlab qoliş uçun beriladigan imkoniyat.
- — — 6 oygaça muhlat: Sud 6 oygaça yaraştiriş muddati berişi mumkin.
- — — Zöravonlikda qöllanmasligi: Jabrlanuvçi talab qilsa, muhlat berilmaydi.
- — Erning da’vo çeklovi: Oila kodeksi 39-moddasi böyiça erning huquqini çeklaş.
- — — Homiladorlik davri: Xotinning homiladorlik vaqtida er da’vo qözğata olmaydi.
- — — Bola 1 yoşgaça: Bola tuğilgandan keyin 1 yil davomida er da’vo qila olmaydi.
- Ajratiş oqibatlari: Nikoh tugatilgandan keyin yuzaga keladigan huquqiy holatlar.
- — Bolalar taqdiri: Bolalar kim bilan yaşaşini belgilaş.
- — Aliment va ta’minot: Bolalar yoki muhtoj taraf uçun ta’minot belgilaş.
- — Mulkni böliş: Er-xotinning umumiy mulkini qonunga muvofiq taqsimlaş.
- Haqiqiy emaslik asoslari: Oila kodeksi 49-moddasiga asosan nikohni bekor qiliş sabablari.
- — Ixtiyoriylik yöqligi: Nikohga majburlab kiritilganlik holati.

- — Yoşga yetmaslik: Nikoh yoşiga yetmasdan qonunga xilof ravişda nikoh tuziş.
- — Moneliklar mavjudligi: Qonun bilan taqiqlangan holatlarda nikoh tuziş.
- — — Yaqin qarindoşlik: Nasl-nasab şajarasi böyiça yaqin qarindoşlar örtasida.
- — — Boşqa qonuniy nikoh: Taraflardan birining amaldagi boşqa nikohi borligi.
- — Soxta nikoh: Oila quriş maqsadisiz tuzilgan nikoh.
- Haqiqiy emaslik oqibatlari: Nikoh haqiqiy emas deb topilgandagi huquqiy oqibatlar.
- — Boşidan bekor bölişi: Nikoh tuzilgan vaqtdan boşlab yuridik kuçga ega emasligi.
- — Insofli taraf huquqlari: Huquqlari buzilgan tarafni himoya qiliş kafolatlari.
- — — Ta’minot oliş huquqi: Insofli taraf boşqasidan ta’minot talab qilişi mumkin.
- — — Zararni qoplaş: Moddiy va ma’naviy zararni undiriş huquqi.
- — Bolalar huquqi saqlanişi: Haqiqiy emas nikohdan tuğilgan bolalar huquqi töliq saqlanadi.

Tuşuntiriş va sxema

Nikohdan sud tartibida ajratiş jarayoni

DIAGRAMMADAGI BOĞLANIŞLAR

- Ajraşiş nivosi ’Da’vo kiritiş ’Fuqarolik sudi
- Fuqarolik sudi ’Muhlat beriş ’Yaraştiriş muddati
- Oilaviy zöravonlik ’Muhlat berilmaydi ’Yaraştiriş muddati
- Yaraştiriş muddati ’Kelişuvni tekşiriş ’Bolalar manfaati
- Yaraştiriş muddati ’Nizoni hal qiliş ’Mulkni böliş
- Bolalar manfaati ’Qaror qabul qiliş ’Nikohning tugatilişi
- Mulkni böliş ’Qaror qabul qiliş ’Nikohning tugatilişi
- Nikohning tugatilişi ’Qayd etiş ’FHDYO organi

Manbalar

UŞBU MAVZU MANBALARI

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

Vazirlar Mahkamasining 550-son qarori (20.10.2023) — https://lex.uz/docs/6638940

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR (DASTURDAN)

- Babajonova D.I., Qilichev X.M., Maxmudxodjayeva U.M., Orazimbetov R.M. Oila huquqi: Darslik. – T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2026. – 220 b. II bob.

Iqtibos keltirişdan oldin har bir manbani uning amaldagi rasmiy matni bilan soliştiring.

Öquv matni ta’lim maqsadida sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan. Bu yuridik maslahat emas; iqtibos keltirişdan oldin birlamçi manbalar bilan tekşiring. Toşkent davlat yuridik universiteti · Oila va meros huquqi.

OXFORDER LLC tomonidan yaratilgan · Naşr 2026.11